

Bloque 2. Tema 9.

A Ilustración en España (características da Ilustración e do Despotismo Ilustrado).

A **Ilustración** foi un *movemento cultural e ideolóxico moi característico da Europa do século XVIII*. Defendía a *capacidade da razón humana* para descubrir a verdade e as leis da natureza, así como a necesidade de *propoñer e realizar reformas* co obxectivo de incrementar o benestar material do país, mellorar a sociedade e *alcanzar a felicidade social*.

Tanto en España en xeral como no territorio galego en particular, as novas ideas da Ilustración tiveron un *desenvolvemento tardío* se o comparamos con outros lugares de Europa.

Na concreción da Ilustración en España pódense distinguir **dúas etapas**. A primeira, durante os reinados de Felipe V (1700-1746) e de Fernando VI (1746-1759), denominada tamén “protoilustración”, estivo encabezada polos chamados “proxectistas” (por elaborar proxectos para o goberno) e os “anovadores” ou “novatores” (por querer innovar no pensamento e na ciencia), entre os que destacou o pai Feijóo. A segunda etapa, xa plenamente ilustrada e de apoxeo, desenvolveuse durante o reinado de Carlos III.

Estas ideas ilustradas foron *aceptadas e promovidas por unha minoría culta* formada por nobres, clérigos, oficiais da Administración e burgueses cunha enorme influencia política. Este novo pensamento difundíuse a través das academias, das Sociedades Económicas de Amigos do País, das universidades e institucións científicas, así como da prensa periódica e das publicacións. En Galicia destacaron o Real Consulado da Coruña e a Escola de Náutica e Comercio da Coruña.

O pensamento e propostas ilustradas caracterizáronse pola *moderación reformista*, tentando compaxinar a crítica e a renovación co pragmatismo e o mantemento da orde sociopolítica establecida. Só uns poucos pensadores foron evolucionando cara posicións máis radicais preliberais. En síntese, o seu pensamento **caracterizouse por** varios elementos:

- ➔ A **crítica á realidade vixente**, á ignorancia e á falta de cultura, ao atraso técnico e económico, aos prexuízos sociais e ao abuso dos poderosos.
- ➔ O **fomento da educación e da renovación científica** (as “ciencias útiles”) para superar o atraso existente. En España, estas ideas concretaríanse na *fundación de escolas técnicas* (como a Escola de Náutica e Comercio na cidade da Coruña) *e na creación das Academias*

(da Lingua, de Medicina, de Historia, de Belas Artes...).

- ➔ O **predominio das preocupacións económicas**, tendendo a fomentar e mellorar, con numerosos proxectos e reformas, todos os sectores produtivos (en especial o artesanal e comercial). O obxectivo era **incrementar a riqueza do reino e o benestar** e a felicidade da poboación. Co propósito de contribuír á difusión dos avances científicos e de potenciar a economía dunha determinada zona crearon as Sociedades Económicas de Amigos do País. No caso galego destacou tamén a creación do Real Consulado da Coruña (1785). Contribuíu á divulgación destas ideas e proxectos a prensa (xornais como *El Censor* ou *El Pensador*).
- ➔ O **recurso ao poder do rei para alcanzar as reformas pretendidas** e afastar tanto os atrancos existentes como a oposición dos sectores tradicionalistas, maioritarios na Igrexa, pero tamén na sociedade en xeral.
- ➔ A **aceptación do rei como “home ideal” ilustrado**: racionalista, intelectual, amante das artes e das ciencias e reformista en política.

Este pensamento levou a boa parte destes intelectuais a defender unha ***nova concepción do poder***, coñecida como **despotismo ilustrado**. Neste sistema, os monarcas debían exercer un poder absoluto, pero este debía empregarse en aumentar a riqueza e o benestar dos seus súbditos, e sendo o rei o que impulsaría e encabezaría dun xeito persoal todas as reformas. Isto resumiríase na frase “todo para o pobo, pero sen o pobo”. Carlos III (1759-1788) foi o principal representante do despotismo ilustrado en España e intentou aplicar desde a monarquía un amplo programa de reformas, no que ***participaron numerosos ilustrados*** que posteriormente formaron parte dos seus gobernos.

Ao principio do **reinado, Carlos III** apoiouse en ministros italianos que xa o acompañaran cando fora rei das Dúas Sicilias. Estes ministros reformistas enfrontáronse aos sectores privilexiados con medidas como a liberalización do comercio de cereais, o que contribuíu a xerar unha forte oposición. Esta estalou no ***motín de Esquilache de 1766*** e levou á destitución deste ministro e a unha moderación nas reformas.

Dende entón cambiaron os protagonistas do reformismo, con ministros que agora foron españois. Destacaron Campomanes, o conde de Aranda e Floridablanca, que se apoiaron nun grupo de brillantes ilustrados como Cabarrús, Olavide, Jovellanos ou, en Galicia, José Cornide Saavedra. As reformas, promovidas por estes ministros e apoiadas polo rei, abrangueron todas as áreas:

- ➔ **As reformas relixiosas** orientáronse a reducir o enorme poder da Igrexa. Carlos III intensificou o regalismo coa expulsión dos xesuítas (1767) ou a limitación do poder da Inquisición.
- ➔ **As reformas económicas** intentaron aumentar a recadación (por exemplo, coa creación da lotería ou a fundación do Banco Nacional de San Carlos) e fomentar a riqueza do país con medidas liberalizadoras para potenciar a produción (libre circulación de cereais e viños, liberalización do comercio con América) e a promoción do desenvolvemento agrícola (limitación dos privilexios da Mesta, colonización de terras despoboadas, desamortización de bens comunais).
- ➔ **As reformas militares** buscaron reorganizar o exército e establecer un servizo militar obrigatorio.
- ➔ **As reformas sociais** intentaron dignificar o traballo industrial e comercial e apoiaron o desenvolvemento educativo e científico.
- ➔ **As reformas institucionais** limitáronse ao poder municipal, onde se introduciron cargos electos (síndicos e deputados do común).
- ➔ **As reformas educativas** centráronse no impulso do ensino público e das ciencias útiles, a reforma dos estudos universitarios e a creación de institucións educativas e científicas.

A pesar da amplitude das reformas, o despotismo ilustrado tivo importantes limitacións. No momento en que as reformas afectaban as estruturas do Antigo Réxime ou as estruturas sociais, os cambios paralizábanse, pois os privilexiados opoñíanse a estas reformas.

O temor provocado na Coroa pola Revolución Francesa de 1789, xa no reinado de **Carlos IV**, motivará a paralización da axenda reformista. Con todo, da Ilustración nacerá o foco de pensamento liberal español que será protagonista a partir de 1808 apostando pola ruptura co Antigo Réxime.